

Förstudie – nystart av Strangellsbodarna

Genomförd hösten 2021 av

Thorsten Laxvik

Lena Runius

Mårten Larsson

Ylva Forsberg

Innehåll	sida
1. Förord	2
2. Bakgrund	2
3. Historien bakom Strangellsbodarna	3
3.1 Ingeborg Strangell	3
3.2 Dagboken	4
4. Syftet med att återstarta fäboden	6
5. Mål med verksamheten	6
6. Genomförande praktiskt	7
6.1 Byggnader och mark	7
6.2 Åtgärder	7
6.3 Inventarielista	7
6.4 Strategi för återstarten	8
6.5 Djuren på fäboden	9
6.6 Budskapet	9
6.7 Inventering och kunskapsunderlag	9
6.8 Arrendekontrakt	10
 Bilagor:	
1. Ansökan till stiftelsen om bidrag till förstudie	11
2. Bygglov	13

Förstudie

1. Förord

Förstudien

Byakademin har erhållit 10 000 kr av Strangells stiftelse till en förstudie över att återskapa fäboddrift på Strangellsbodarna. Arbetsgruppen har bestått av Ylva Forsberg (uppvuxen på getgård i Huså, bagare), Mårten Larsson (fd mjölkbonde från Överkalix, snickare), Lena Runius (sjuksköterska med rötter i Svenstavik), Lena Stig (Naturskyddsföreningen, enstaka frågor) och Thorsten Laxvik (fjällkoinnehavare, slakteri- och charkuteribygare). Ansökan finns i bilaga 1.

Arbetet inleddes med ett första möte på bodarna den 12 maj 2021. Den 23 augusti besökte vi Landsarkivet och gick igenom Ingeborgs dossierer och inventeringar av fäbodar i Jämtland. Den 7 oktober träffades gruppen hos Laxvik i Edsele och putsade på formuleringar och fördelade arbetsuppgifter. Den 17 november träffades gruppen i Edsele för att slutföra arbetet. Däremellan har arkiv, biblioteket, Eldrimner i Ås och hembygdsföreningen i Lit besökts. Samtal med människor i bygden har också genomförts.

2. Bakgrund

Sommaren 2020 drev Ylva, Thorsten, Mårten och Lena tillsammans med Kristina Åkermo Svedjebuan nära Persåsen i Oviken. Bodarna ligger invid vägen och många stannade till för att prata och berätta om egna minnen från fäbodar. Det är uppenbart att fäboden appellerar till något djupt hos människor. Vi fick höra berättelser om äldre släktingar, djur, natur, oknytt och inte minst om smakminnen från smör och ostar. Kanske är det också samarbetet mellan djur, människor och natur som väcker starka positiva känslor.

Sommaren 2021 var Stefan Sundström och Martin Emtenäs på Svedjebuan och intervjuade Kristina för en film. De frågade henne om varför hon bedrev fäbodverksamhet. Hon svarade med en gest över fäboden och sa:

-Jag vill göra mat på ett så effektivt sätt som möjligt. Här hämtar korna själva sin mat i skogen, kommer hem med juvren fulla av mjölk och dessutom tarmen full av gödsel. Här finns vatten i källan, ved till grytorna och kyla i ostkällaren.

Fäboden är fortfarande det mest energieffektiva jordbruk vi känner till. Kardell (refererad i Tunon, Ju förr dess bättre, CBM) har gjort en retrospektiv studie över en fäbod i Klövsjö på 20-talet. Där visar han att mängden mänsklig energi som stoppas in ger fyra gånger insatsen i form av mat (mjölk och kött) med hjälp av solenergi (fotosyntesen). Det mest energieffektiva industrijordbruket idag är mjölkproduktion vilken förbrukar tre energienheter för att producera en energienhet mat. Genomsnittet för jordbruk är att man stoppar in tio energienheter, mestadels olja, och får ut en i form av mat. Enligt forskaren Artur Granstedt står den industriella matproduktionen för 40 procent av klimatgaserna genom jordbruk, förädling transporter och skogsskövlingar (Morgondagens jordbruk, Södertörns högskola, 2012).

Därför är våra förfäders arbete på fäbodarna inte bara landsbygdsromantik utan en synnerligen tydlig bild av de principer som måste ligga till grund för framtidens hållbara jordbruk. Energin ska produceras på plats, maten konserveras med naturens egna metoder (fermentering, torkning mm), mat ska både produceras och konsumeras lokalt (relationsmat), ett intakt kretslopp ska finnas samt både kolinlagring och biologisk mångfald gynnas.

Fäboden är en berättelse om framtiden, inte ett museum.

3. Historien bakom Strangellsbodarna

Fäbodväsendet har en lång historia i Sverige. Staten drev på med början redan på 1500-talet för att byarna skulle ta utmarker i besittning och därmed öka matproduktionen vilket skulle ge ökade skatteintäkter och bättre folkhushållning. Det var viktigt inte minst under de tider då Sverige var en krigsekonomi. Fäbodarna var tidvis teknikledande inom jordbruket. Driften av bodarna skedde oftast av kvinnor som anställdes för uppgiften. I mitten av 1800-talet fanns flest fäbodar. All skog i hela Sverige var betad och antalet bodar beräknas ha uppgått till 100 000 stycken, även om uppgifterna varierar.

Strangellsbodarna - Kvarnkälen

3.1 Ingeborg Strangell (1915-2007), av Lena Runius

Ingeborg var inte enbart en konstnär, hon var en engagerad och stridbar person. Hon stred och attackerade samhällets avigsidor och orättvisor. Hon uppmärksammade tidigt frågor som vi nu diskuterar och debatterar i ljuset av miljö och hållbarhet. Genom sin konst uppmärksammade hon korkade politiska beslut och oflexibel byråkrati. Hon målade protest bilder mot utsugningen av Norrland, mot nedläggningen av jordbruksmark, mot export av vattenkraft och arbetskraft från Norrlandslänen. Under 70-talets politiska epok stod hon på barriärerna för den vänsterpolitiskt orienterade konsten. Ingeborg var ordförande i KRO Mellannorrland och skrev bland annat radikala manifest med både Karl Marx, Jan Myrdal och Sara Lidman som referenser.

Det är starkt att läsa om hennes utställning 1972 där hon ställer ut sitt konstverk ”Monument över en odlargärning”. Tavlan föreställer en gård med odlingslandskap, där man satt granplantor föreställande små svarta kors!! Hela utställningen formade en protest med varningsropen: Låt inte landsbygden dö, Rädda odlingslandskapet! Befolka och rusta upp gårdarna! År 1980 väckte hon stor uppmärksamhet med en temautställning om Inlandsbanan. Målningen ”Sista tåget på inlandsbanan” visar passagerarna instängda i burar och på väg ner mot Stockholm, Göteborg, Malmö och Västerås. Bilden ger tankar till slaveri och livegenskap. På ett plakat står det med ironi: ”Vi gör strövområden av hela skiten”.

Strangell debuterade rätt sent i livet. Hennes första separatutställning ägde rum 1968 på Galleri Norrland. Det blev en stor succé. Allt såldes ut direkt. Året därpå ställde hon ut i Antibes i Frankrike tillsammans med Stig Bahlenberg. (Han var min lärare i Svenstavik, men även den som startade Östersunds teaterverkstad där jag var med från start).

Strangell hade en gedigen konstnärlig utbildning. Hon började 1945 med en ettårig utbildning på Otte Skölds Konsthögskola och därefter fem år på Valands konsthögskola i Göteborg. Ingeborg gjorde flera längre utlandsresor till bland annat Ryssland och Grönland. Hon besökte även Lofoten och Island och målade där flera av sina konstverk. Hon var lite av en konstnärlig nomad som ofta tog sin bil och hund, reste kors och tvärs genom Sverige, sov i bilen och ställde upp sitt staffli och målade där hon såg motiv. Hon återvände alltid till sin bas som var gården Sörehill i Lit. Där hade hon sitt fäste i livet.

Hon ger mig inspiration och är verkligen en bra förebild för arbetsgruppens och Byakademins sakfrågor och engagemang. Ingeborg skulle verkligen gilla oss :-), vi går i hennes fotspår. När jag nu har fångat lite av hennes person och drivkrafter så tänker jag att

Strangellsbodarna skulle kunna inneha ett hus med ateljé dit konstnärer kunde söka sig till och även få stipendier för att utöva konstnärskap.

Utifrån Ingeborgs radikala engagemang för människor, djur och miljö synes det självklart att hon testamenterade pengar och skog till Naturskyddsföreningen. I sitt testamente skriver hon bland annat:

”Med detta legat är förknippat villkoret att hela den nämnda skogen för all framtid skyddas för mänskliga angrepp. Marken får därför ej avverkas eller röjas, ej gallras, dikas, brännas, gödslas, jakt och fiske får under inga villkor förekomma”.

”Syftet med detta legat är att kommande generationer här ska kunna se, uppleva och njuta av en orörd vildmark”.

Källa

Dagens Nyheter 2017 -11-21 Familje Nekrolog Ingeborg Strangell

Jämten 2013 årgång 106, På Liv och Död , reportage om Ingeborg Strangell av LO Ringberg

3.2 Dagboken

Dagboken i buan

I boningshuset finns en dagbok. Omslaget pryds av ett broderi i form av en karta över området med triangeln som nu är naturreservat tydligt markerad i gult garn. På första sidan står 3 oktober 1941. Andra sidan pryds av ett foto på buan med texten DET VAR EN GÅNG... En fårflock syns i förgrunden samt boningshus, fjös och två mindre byggnader. Följande nio bilder visar skogshuggare, raster, vårflod vid Örån och uvid under en bild står: EN TALLBACKE SOM RÄDDADES. Det är uppenbart att är fåboden och skogen var en kär plats för Ingeborg Strangell och att hon hade starka känslor för naturen och verksamheten.

Ett annat foto, troligtvis från annan tid än de tio första, är markerat med året 1929. Det föreställer en grov tall med synliga brandljud som en karl inte når runt. Jämte står två unga kvinnor och Ingeborg har skrivit TALLEN BÖRJAR BLI FULLVUXEN.

Den första dagboksanteckningen är från den 17 oktober 1941. Det är Jan Erik som endast skrivit sitt namn och dag. Jag Erik är Ingeborgs pappa. Mamma hette Maria och kallades Maja. Den 23 oktober anländer Erik för vedstämpling i två dagar och återkommer 13 och 14 november med takspån. Den 19 är Erik åter för tillsyn av vedhuggningen. Av de initiala bilderna framgår att många mannar arbetar i skogen och de har troligen fåbodstugan som rastkoja/skogskoja.

I det följande har jag (Thorsten) gjort urval från anteckningarna utifrån vad jag funnit intressant för en eventuellt kommande ny driftsättning.

Nyårsdagen 1942 skriver Maja:

“Kaffetåren den bästa är
när man får gott bröd och
grön likör därtill”

Den 8 juni skriver Ingeborg och Erik:” Murkelplockningstur. ... Planterade humle och blommor.”

Dagboken fortsätter i samma stil. Tjädertuppar, murkelplockning, slåttergillen, harar och tranor beskrivs. Den 19 september 1944 skriver någon (namnet oläsligt) att ladugården mockades. Då hölls uppenbarligen djur på fåboden. Den 13-14 oktober höggs ved och stugan rödmålades. Den 16 skriver Maja att hon varit i stugan i en vecka och bland annat planterad 4 tallar och 3 granar vid huset. Hon kallar fåboden för Kvarnkälen. Det står ”Bil hemifrån till Brevåg sedan marsch till Kvarnkälen”. Jag tolkar det som fåbodens ursprungliga namn. Erik hugger upp och markerar rågången under en hel vecka.

På fickan till omslaget till dagboken hittar jag ett visitkort för Direktör O. Furuskog. Sundsvall. På visitkortet finns följande text på baksidan: Den 3/10 1941 vid Kvarnkälens trevliga stuga påstod Ingeborg på tal om Finland utrikespolitik att svenskarna som helhet var ett feigt folk. Då undertecknad icke kunde godkänna detta påstående blev det inte inskrivet i Dagboken. Olle F.

Vi kan bara fantisera om hur diskussionen gick och varför detta visitkort med sin text bevarats men uppenbarligen tog Ingeborg en ideologisk strid med direktör Furuskog. Notera att dagen för dispyten endast är 11 dagar efter att Sverige godkänt tyska transiteringar genom Sverige den 22 september 1941. Tänk om väggar kunde tala! Återkommande ser vi i andra akter hur Ingeborg var en stridbar person.

Den 5 juni 1946 skriver Erik att han tagit in höet som stått ute sedan i fjol. Samma dag skriver Ingeborg att det var två år sedan hans var där sist. Den 2 oktober konstaterar Erik att det är fem år sedan stugan blev färdig reparerat/färdigreparerat (det står så).

1947 finns följande text att läsa:

Det är midsommartid, årets ljusaste natt har tagit sin början. Vi har haft en härlig promenad genom skogarna från Öran och längs stränderna av dess djupa vatten, vi sökte bävern, vi funnit märken efter den, här och där hade de mästerligt fällt mäktiga björkar, jättar som fått ge sej för denna lilla ingenjör. Vi har funnit vackra växter, den ljuvligt doftande liljekonvaljen, den blyga och rena korallroten och den vackra oändligt skira guckuskon. Vi sitter nu invid den öppna spisen, flammornas sken skänka ett trolskt ljus. Anders upplever den jämtländska sommarnatten, jag hoppas han fått detta minne för livet. En sådan ljus och vacker natt och Ingeborgs starka kaffe må väl bli en höjdpunkt på vistelsen i Lit.

Rune

Den 26 aug 1948 skriver Ingeborg att Erik Öst varit med och skötte slåttern. I oktober skriver någon A Jenhed (?) om dålig jaktlycka. I maj -49 hittar Ingeborg toppmurklor som hon torkar. I augusti 1950 har pojkarna Öst brutit upp golven. Den 26 finoljades golven som fernissades den 5 september av Ingeborg. Den 21 juli 1951 ser Ingeborg sin första livs levandelenade älg efter Öran. Den 25 augusti tog Ingeborg och Erik upp 8 tjog kräftor ur ån. Den 6 september går Erik till stugan för slätter och rengöring. Det tog 1 timme och 40 minuter att gå från Brevåg. Den 22 juli 1956 skriver Ingeborg: Vallen egenhändigt slagen. I september skjuter Thure en älg på stora myren. 18 juni 1957 slog Ingeborg vallen och Öst och Höglin spikade plåttak på ladugården.

År 1960 skrivs första gången om en planerad skogsbilväg. 23, 24, 25 augusti 1961 stakar Ingeborg med medhjälpare vägen fram till buvallen och stämplar ut träd efter vägen. Hon skriver att arbetet med att bryta vägen pågår för fullt den 9 november. I augusti och september 1962 bröts vägen fram till stugan. Under högsommaren 1963 grusades den första vägsträckan.

”En söndag i början av oktober körde Thure och jag Urban (troligen namnet på en liten folkabuss) ända fram till vår gräns. Sedan besökte vi vallarna där allt till synes är sig likt. De

stora tallarna lever ännu”. (7 dec) ”Dagen före 2:dra advent inträffande den Stora händelsen. Vi körde Urban ända fram till stugan”. Här har Ingeborg ritat en liten röd buss. Under skriver Maja med sirlig stil: En verkligt roligt dag att kunna åka till bodarna dit man traskat så många gånger till fots.

Därefter kommer ett uppehåll till 1973 då Ingeborg skriver: 16 juni, Gick jag och Rufus ”röda spåret” till kronans gräns.

Nästa anteckning kommer ytterligare tio år senare 1984: Vål mycket slarv med dagboken. Jag har varit till Kvarnkälen varje år. ... vägen dålig...

Oktober 23 1999

Sedan nya vägen över Domän bröts har jag varit hit många gånger – men det är tyvärr slut med vandringarna. -- ... Ruth har varit med de flesta gångerna. Idag är det milt och fint väder. Det är dock vemodigt med stugan som inte blir använd.

2000

Snöfritt och milt. Tände ljus. Vemodigt.

Ingeborg Ruth Hardy H (hund?)

30 september 2002

Tog oss en höstpromenad hit och la ut råttgift mulet eljest ganska bra väder. Motigt att gå hit varje...oläsliga ord.

Undertecknat med Ruth, oläsligt namn samt mycket skakigt även av Ingeborg.

Den 25 oktober 2017 Var Erik Byström och Matthias Karlsson i buan för att undersöka skicket på stommen där syllar bör bytas och skador finns runt dörren. Den 12 oktober 2020 skriver Matthias att de under sen höst 2018 hade bytt syllar och repat diverse. En smed hade med sig fältässja och smidde ränskrokar och ett handtag till dörren.

4. Syfte med att återstarta fäboden

Fäboden är en berättelse om hållbart leverne, om hårt arbete, om symbiosen mellan människa och djur, om mat och om den kultur som skapades kring detta. Fäboden är också en berättelse om skogen, om gamla tiders byaväsen och om allmänningar. Man kan utan att överdriva säga att fäboden utgör en mycket viktig del av skogslandets historia i Sverige.

Syftet med att återstarta Strangellsbodarna är att hålla denna berättelse levande och föra den vidare.

5. Mål med verksamheten

Målet är att skapa en arbetsgrupp inom Naturskyddsföreningen som årligen bedriver traditionell fäbodverksamhet under 2-3 sommarmånader och tar emot besökare.

6. Genomförande - praktiskt

6.1 Byggnader och mark

Naturskyddsföreningen har rådighet över byggnader och mark runt fäboden. Idag finns ett boningshus, ett fjös för dryga tiotalet djur och ett dass på platsen. Det syns grundstenar från fler byggnader och det är tydligt var ostkällaren stått. På en bild ur dagboken ses några byggnader, ett fjös för småboskap och ett viste.

Platsen runt huset är idag bevuxen med grov gran. Dessa träd indikerar förmodligen när verksamheten upphörde. Årsringarna kan berätta ungefär när det skedde. Kornas trampande höll all gran borta från fäbodarna och på äldre bilder syns aldrig eller ytterst sällan några träd i närheten av själva fäboden som ofta var omgärdad av gårdsgård. På en del vallar skördades och ladades hö.

Nuvarande boningshus är ombyggt. Främst har en ny mur satts in med kokspis i ena rummet och öppen spis i det andra, ej el lämplig för stora grytor. Med sina två rum och många sängar tyder det på att stugan senast använts som skogshuggarkoja. De relativt nymurade öppna spisarna liknar ej de som ses på andra fäbodar i området. Det befintliga boningshuset duger till matlagning och boende men inte till kokning i kittlar och ystning.

I anslutning till den öppna vallen (ca 0,3 ha) finns tre mindre myrodlingar med ungefär samma yta. Dessa är igenväxta med gran och lövträd. Där finns också vattenkällan.

6.2 Åtgärder

Följande byggnader bör uppföras: kokhus, ostkällare, visthusbod (ovanpå källaren?), vedbod, dass och hölada. Tanken att uppföra en ateljé bör också prövas. Runt vallen bör en gårdsgård sättas upp.

Området som Naturskyddsföreningen råder över bör helt rensas från gran, kanske även några tallar. Virket kan sågas upp på plats eller köras till sågen och användas till kommande byggnader. De granar som gränsar till fäboden kommer sannolikt kornas trampande ta död på inom ett årtionde genom rottröta och påföljande uttorkning. Området lider brist på död ved.

De gamla odlingarna bör återskapas på sikt. Veden från uthuggningen kan driva ystningen under många år. Källan måste rensas med hjälp av sakkunskap och stor försiktighet.

Det behövs bygglov för att uppföra byggnader på fäboden enligt Östersunds kommun. Det behövs också tillstånd från Länsstyrelsen eftersom området är ett Natura 2000-område. Se bilaga 2.

6.3 Inventarielista

För att starta verksamheten behövs följande grundutrustning:

Till kor och mjölkning:

- Bindslen
- Bjällror
- Handdukar
- Hinkar
- Spannar
- Spensalva
- Strävor
- Tråg
- Vattenhinkar
- Vidjor

Gödselskyfflar
Gödselskrapa
Mjölningspallar
Mjölnkärria
Pannmur

Till ost- och smörtillverkning:

Grytor
Kittlar
Kummin
Laggkärl
Ostdukar
Ostformar
Salt
Smörkärria
Tråg
Tunnor
Vispar
Diskbänk
Bakteriekultur
pH-mätare
Anteckningsbok för dokumentation

Att producera livsmedel är förknippat med omfattande regelverk. När det gäller ystning på fäbodrar räcker emellertid att man anger att man följer branschriktlinjerna som Eldrimner tagit fram. Därmed inte sagt att den som ystar inte behöver kompetens.

6.4 Strategi för återstarten – stödgrupp, mobilisering

Det finns ett stort intresse för fäbodrar men kunskapen om hur man driver dem är starkt begränsad. Det berättas om personer som försöker återstarta fäbodrar och tror sig göra precis som farmor gjorde men ändå misslyckas. Kanske missade de att det var i de gamla träkärlen som mjölksyrabakterierna överlevde. Kanske var de inte tillräckligt noga i disken. I äldre tider gick männen upp till fäboden om våren, högg ved och lagade byggnader och gärdesgårdar. Senare gick man ofta tillsammans upp med korna, andra djur och annat som behövdes för driften, inte minst mat till jäntorna.

En återstart av fäboden kräver en grupp engagerade personer. Först ska fäboden ställas i ordning med avverkning, byggande och utrustande. Därefter ska kor införskaffas/lånas och verksamheten dras igång. Sannolikt krävs utbildningsinsatser.

Vi föreslår att Naturskyddsföreningen går ut med ett upprop bland medlemmar och allmänhet för att bilda en arbetsgrupp inom föreningen. Eldrimners och fäbodföreningens kontaktnät bör också nyttjas. Media tycker säkert att detta är en spännande nyhet. På första mötet kan förstudiegruppen redovisa sitt arbete och kanske någon mejerist delta (Gunilla Andersson på Raftsjöhöjden kan till exempel tillfrågas). Ett långt tidsperspektiv måste etableras.

Kanske kan en plan se ut så här:

År 1, bildande av arbetsgrupp, inventeringar av flora, formulerande av detaljerna i åtgärdsplan. Kanske låta fjällkor beta i markerna.

År 2, avverka granarna runt byggnaderna, såga upp virket, rensa källan, utbilda fåbodstintor.

År 3, bygga kokhus, ostkällare, vedbod, hölada mm.

År 4, verksamheten startar

6.5 Djuren på fåboden

Eftersom en fåbod kan se ut hur som helst finns inget enkelt svar på vilka djur som hölls där. Men vanligast var nog fjällkor, getter och får. Det är ingen enkel sak att få loss ett antal lakterande fjällkor under sommaren. De som säljer mjölk förlorar på att låna ut djuren och de djur som mjölkats med maskin behöver ställas om till handmjölkning.

Lars Sundqvist i Lungre håller en större besättning fjällkor och är villig att diskutera tillhandahållande av djur. Genom lantrasföreningen (finns två) kan fler nås och tillfrågas. Även fåbodföreningen finns att fråga om stöd och hjälp. Enskilda aktiva fåbodare finns också att tillfråga.

För att mjölkningen på fåboden ska fungera bör de som ska mjölka redan ha relaterat till och mjölkat in aktuella kor. Det kan vara ett arbete som börjar redan på våren.

6.6 Budskapet

Grundidén med verksamheten är att förmedla kunskap om hur ett hållbart och miljöproduktivt jordbruk kan se ut. Innan utåtriktad verksamhet kan ske måste de som är verksamma känna sig trygga i sitt värv. Tänkbara utåtriktade aktiviteter kan vara att ta emot studiegrupper och ha öppet hus en dag i veckan. Eftersom det är tre kilometer att gå från grinden kanske barn och äldre kan köras upp med häst och vagn. En broschyr bör framställas och verksamheten bör också synas i sociala medier. Skolan i Lit och kanske även hembygdsföreningen bör tillfrågas om samarbete.

6.7 Inventering och kunskapsunderlag

Ingeborg Strangells önskan var att kommande generationer ska ”kunna se, uppleva och njuta av en orörd vildmark”. Det finns de som menar att skogen i Skandinavien tillkommer eftersom människorna jagade och åt upp idisslarna varefter isen försvann. Om de vilda djuren fått leva fritt hade de hållit tillbaka skogen och skapat öppna betesmarken i landskapet.

I mitten av 1800-talet var all skog i Sverige betad av boskap. De ersatte alltså de vilda djurens betande. Under stormaktstiden då Sverige var världsledande järnexportör var stora delar av skogen borta på grund av kolning. Malm skeppades till exempel från Utö i Stockholms skärgård till Ångermanland där kraften i forsarna och kolet i skogen fanns.

Vad som är en orörd vildmark är svårt att definiera. De reservat som bildas och lämnas orörda skapar inga vildmarker. Främst på grund av att bränder inte förekommer men även på grund av det låga betetrycket.

Det bör göras någon form av inventering av naturen innan kor och eventuella andra djur återförs till vallen. Vi vet att skogsbetande djur främjar insekter, kärlväxter, svampar, mikroliv under jorden med mera men det vore önskvärt med konkret kunskapsproduktion på plats.

6.8 Arrendekontrakt

Det är svåra saker att skriva arrendeavtal. I synnerhet för att besittningsrätt kan uppkomma. Nedan är klippt från nätet: www.wonder.legal/modele/jordbruksarrende. Där finner man också en mall för avtalsskrivande.

Ett jordbruksarrende är en typ av nyttjanderätt som en fastighetsägare upplåter till annan. Denna typ av nyttjanderätt innebär en rätt att aktivt använda en fastighet, eller del av en fastighet. Ett arrende är en total nyttjanderätt och innebär att nyttjanderättshavaren ges en total besittning till det som upplåts.

Det som utmärker ett arrende är att parterna ingår ett avtal om jord, arrendatorn (dvs den som tilldelas arrendet) ska ha rätt att aktivt använda jorden och får egen besittning till det upplåtna området. Avsikten med upplåtelsen är att jorden ska användas enligt de metoder som kännetecknar jordbruk som näring, exempel på jordbruksarrenden är upplåtelse av åkermark och betesmark.

Arrendatorn ska ersätta jordägaren ekonomiskt för arrendet.

Hur fungerar det?

För att en upplåtelse ska klassas som en nyttjanderätt krävs att ett avtal uppkommit mellan en fastighetsägare och en fysisk eller juridisk person, samt att nyttjanderätten är knuten till en viss fastighet. Vid en arrendeupplåtelse är det krav på skriftligt avtal, underlåter parterna att upprätta ett sådant, och det inte beror på arrendatorn, har hen rätt till skadestånd för utebliven vinst om tillträde redan skett.

Ett jordbruksarrende

ska ingås på bestämd tid, har ett arrendeavtal ingåtts på obestämd tid gäller det som femåriga avtal. Den totala maxtiden uppgår till 25 år, då maxtiden är uppnådd har parterna rätt att säga upp arrendet. Gårdsarrenden, dvs när det ingår ett bostadshus i upplåtelsen, har en minsta avtalstid på fem år.

Enligt huvudregeln har en arrendator en besittningsrätt, vilket innebär att hen kan ha rätt till en förlängning av arrendeavtalet trots att fastighetsägaren har sagt upp arrendatorn för avflyttning. Arrendatorn har rätt att få förlängningsfrågan prövad i arrendenämnden.

Ersättningen för ett arrende måste bestämmas i pengar, det fungerar alltså inte att avtala om ersättning i form av t ex arbetskraft.

De ersättningar som utgår från Jordbruksverket för skogsbete bygger på femåriga avtal. Därför är det viktigt för den som arrenderar att det skrivs avtal.

Naturresevatet

När det gäller utarrenderande av fåboden är det några saker som blir specifika. Det gäller till exempel att Naturskyddsföreningen kanske endast vill arrendera ut under sommartiden för att ha egen tillgång till husen under andra delar av året. Man bör också skriva in arrendatorns rätt att söka bidrag för verksamheten. Det bör också framgå hur tillfartsvägen får användas och inte minst hur tillgänglig verksamheten ska vara för allmänheten, till exempel öppet hus en dag i veckan och/eller att ta emot fyra grupper under sommaren. Länsstyrelsen bör konsulteras gällande verksamheten så att det inte uppstår problem kring bruket av vägen, skogsbete och annat som kan tänkas påverka naturresevatet.

Bilaga 1 – ansökan till Strangells stiftelse

Bakgrund

Fäbodväsendet har en lång historia i Sverige. Staten drev på för att byarna skulle ta utmarker i besittning för att öka matproduktionen vilket skulle ge ökade skatteintäkter. Det var viktigt inte minst under de tider då Sverige var en krigsekonomi. Fäbodarna var tidvis teknikledande inom jordbruket. Idisslarna betande i skogarna gynnade tillväxten av det gröna, mikrolivet, kolinlagringen och biodiversiteten.

Det lätt romantiska skimret som finns runt fäbodarna borde rätteligen bestå av en fascination över hur människor tog naturen i anspråk för matproduktion genom symbiotiska förhållanden till både djur och natur. Det är ett budskap som behöver föras ut idag när djur reducerats till produktionsenheter och naturen till föremål för kortsiktiga ekonomiska intressen.

Byakademin är en ekonomisk förening vars främsta syfte är att skapa tillit och utforska hur vi kan skapa ett nytt byaväsen byggt på gamla och nya hållbara principer. De fyra som är tänkta att genomföra förstudien utgör en arbetsgrupp inom Byakademin och har gått folkhögskolekursen Bredbandsbullenbyar – framtidens by samt varit med och drivit Svedjebuan under sommaren 2020.

Syfte

Syftet är att utreda förutsättningarna för att åter kunna bedriva fäbodverksamhet i Strangellsbodarna samt att göra en plan för att förverkliga detta.

Mål

Det långsiktiga målet är att skapa mejeriproduktion (ost, smör, kulturmjölk, grädde) och ett besöksmål för att öka intresset för människa, natur och djur i samarbete.

Genomförande - praktiskt

1. Utforskande av Strangellsbodarnas historia, husgrunder, åkermark mm. Skapa en bild av hur det såg ut när verksamhet bedrevs senast.
2. Lägga förslag till nödvändiga byggnader, kanske hölada, vedbod, ostkällare, kokhus och visthus. Utreda behovet av bygglov.
3. Föreslå andra nödvändiga åtgärder på området – uthuggning kring fäboden, rensning av källa, återställande av vallen, gärdesgårdar, reparation av befintliga byggnader mm.
4. Lägga förslag till inventering av växter och miljöer runt vallen för att skapa underlag för att undersöka vad som förändras i och med driften.
5. Undersöka och lista vilka inventarier som behövs för drift.
6. Föreslå utåtriktad verksamhet. Besöksverksamhet - tillgänglighet (hästskjuts några gånger under sommaren för barn och gamla?) – slätter, besökstider, informationsmaterial, stödgrupp, slitage, principer för väganvändning mm.
7. Lägga förslag till arrendekontrakt, lista nödvändiga kompetenser hos den som erbjuds arrende mm.
8. Föreslå en plan för rekrytering av fäbodbrukare. Utforska möjligheten att låna kor.

Ekonomi

Vi söker i första hand pengar till de bilresor som förstudien innebär. Om det blir något över tänker vi oss ett symboliskt arvode till oss som utför arbetet.

Tidsperspektiv

Ungefär så här skulle ett tidsperspektiv kunna se ut om tankarna gillas.

Förstudien genomförs sommaren och hösten 2021. Överlämnas december 2021.

Pengar söks för att iordningställa för drift. Intressegrupp bildas.

Bygge sommaren 2022.

Verksamhet sommaren 2023.

Bilaga 2 – bygglov

Återkoppling i ditt Kundcenter-ärende med nr. KC2021104888
Byggnader på fåbod

Hej!

Vi har en liten arbetsgrupp som gör en förstudie kring att öppna upp Strangellsbodarna i Lit. På plats finns ett boningshus, ett fjös och ett dass. För att återöppna fåboden behöver vi bygga en ostkällare. Vi vet var den gamla har stått. Vi behöver också bygga ett nytt kokhus, en visthusbod (kanske ovanpå ostkällaren) och en lada. Kanske en vedbod också. Stragellsbodarna ligger i ett naturreservat men själva fåboden ägs av Naturskyddsföreningen.

Tacksam för svar om vi behöver bygglov för att uppföra/återuppföra byggnaden på vallen.

Hälsar vänligt

Thorsten Laxvik

Hej!

Vilket roligt projekt! Ni behöver bygglov för att uppföra byggnaderna på nytt igen. Det söker ni smidigast genom vår E-tjänst: <https://eservice.ostersund.se/oversikt/overview/237>

Ni behöver också kontakta länsstyrelsen för att höra om ni behöver tillstånd att uppföra byggnaderna/starta upp verksamheten eftersom platsen ligger inom ett Natura2000 område/naturreservat:

<https://www.lansstyrelsen.se/jamtland/natur-och-landsbygd/aktiviteter-och-ingrepp-i-naturen/tillstand-natura-2000-omrade.html>

Återkom gärna om ni har ytterligare frågor! Mvh//Jenny Dahlén Vestlund, bygglovarkitekt

Östersunds kommun

Tel: 063-14 30 00

E-post: kundcenter@ostersund.se